

ait cap. 29. : « Videbit vos cætera multitudine fidelium, quæ Agnum ad hoc sequi non valet : videbit nec invidet, et collatando vobis quod in se non habet, habebit in vobis. Nam et illud canticum novum, proprium vestrum, dicere non poterit, audire autem poterit, et delectari vestro tam excellenti bono. Sed vos qui et dicetis, et audietis, quia et hoc quod dicetis, a vobis audietis, feliciter exultabit, jucundiusque regnabit. » Hæc de Scripturis.

CAPUT X.

Idem asseritur exemplis.

Secundo probatur exemplis primitivæ Ecclesiæ. Nam constat mox initio nascentis Ecclesiæ plurimos cepisse colere continentiam, et vitam communem, rebus omnibus dividendis, quod in testamento veteri rarissimum fuerat. Nec potuit ejus novitatis alia esse causa nisi prædicatio Christi et Apostolorum. Actor. IV legitimus, quotquot erant possessores agrorum et domorum, iis venditis, pretia attulisse ad pedes Apostolorum. Unde hoc? nisi quia audierant Dominum id consulis.

Porro continentiam tam multi certatim arripiebant, ut Actor. XXI legamus, unum Philippum quatuor filias habuisse, et omnes virgines fuisse, quas certe non ad tempus aliquot virgines credere debemus, sed perpetuo, et ex electione; refert enim id Lucas tanquam aliquid magnum, quod videlicet uni homini essent quatuor filie virgines. At quid magni est habere quatuor filias virgines, quæ ubi maturæ fuerint, nupturæ sint? Adde, quod Euseb. lib. III hist. cap. 30, ex Polierate docet, filias Philippi in virginitate consensisse.

Præterea Philo Judæus in lib. de vita contemplativa, testatur plurimos suo tempore, id est, initio Ecclesiæ, vitam communem et cœlibem duxisse; ait enim, talia hominum collegia fuisse in multis orbis terræ partibus, tam apud Græcos, quam apud barbaros, sed præcipue in Ægypto. Justinus ex Græcis ferme antiquissimus in Apologia secunda ante medium ait, apud nullam gentem ita cœlibatum, ut apud Christianos,

ubi sunt plurimi utriusque sexus usque ad senectutem in virginitate permanentes. Quod idem scribit Tertullianus antiquissimus Latinorum in Apogetico, cap. 9.

CAPUT XI.

Idem asseritur testimoniis Patrum.

Tertio probatur ex clarissimis Patrum testimoniis, tum Græcorum, tum Latinorum; et quia testibus abundamus, omittam eos, quorum testimonia hæretici non recipiunt, ut Dionysium, et Ignatium, et similes.

Origenes in cap. XV ad Rom. : « Ea, inquit, quæ supra debitum facimus, non facimus ex præceptis. Verbi causa : Virginitas non ex debito solvitur, neque enim per præceptum expetitur, sed supra debitum offertur. »

Eusebius lib. I demonst. Evang. cap. 8. : « Quocirca, inquit, in Ecclesia Dei duo modi vivendi instituti sunt. Alter quidem naturam nostram, et communem hominum vitæ rationem excedens, non nuptias, non sobolem, non substantiam, non opum facultatem requirens, et soli divino cultui, ex immenso rerum cœlestium amore addictus, et talis quidem existit in Christianismo perfectæ vitæ modus. Alter vero remissior atque humanior, hic et modesto conjugio, et sobolis procreatione implicatur, et rei familiaris curam assumit, et justè militantibus, quæ sint agenda describit, agros quoque et mercaturam adjuncta religione non negligit, et his quidem secundus pietatis attributus est gradus. » Et quod uterque vitæ modus a Christo sit institutus, initio capitis aperte docuit.

Athanasius in lib. de Humanitate Verbi, ultra medium : « Quis, inquit, hominum, vel post mortem, vel in vita auctor servandæ virginitatis fuit? at non contra arbitratum est, eam virtutem præstari non posse? Attamen Salvator noster, et omnium Rex Christus, tantum valuit in hujusmodi præceptis, ut pueri nondum maturi legum disciplinæ, virginitatem, quæ supra leges est, profiteantur. » Nota, vocari hic præcepta, non leges obligantes, sed institutiones, et doctrinam, alioqui pugnaret ipse secum, cum et præ-

ceptum vocat, et supra legem esse dicit.

Basilus in lib. de Virginitate, ultra medium : « Voluit enim Dominus, inquit, non præceptum esse ipsum virginitatis recte factum, sed insigne animæ, virtutis studiosæ ex propria ac libera potestate, id quod supra mandatum, et supra naturam est, a seipsa perpetrantis. »

Epiphanius, hæres. 48. : « Gaudet quidem, nimirum Ecclesia, his qui approbatum Dei cultum præstare possunt, virginitatem exercere diligunt, verum unas nuptias honorat etc. »

Joannes Chrysostomus homil. 8. de pœnitentia : « Nequaquam, inquit, Dominum incuses, haud mandat impossibilia, multi et ipsa superant mandata. » Et infra, posteaquam exempla posuit de continentia et paupertate, ait in persona Dei : « Non cogo, non gravo, sed proficientem quidem coronabo; non proficientem non punio. »

Gregorius Nazianzenus orat. 4. in Julianum, ultra medium : « Quomodo, inquit, illud non animadvertis omnium sapientissime et ingeniosissime, atque ad virtutum arcem et verticem Christianos coarctans, qui in legibus nostris alia parenti necessitate imponunt, nec sine periculo prætermitti possunt, alia non necessitate constringunt, sed in electione, et voluntate posita sunt, ac proinde hanc rationem habent, ut qui ea custodierint, honore, et præmiis exornentur, qui autem minus ea explerint, nihil periculi pertimescant. »

Jam ex Latinis, Cyprianus lib. de Habitu virginum, prope finem : « Neque hoc jubet Dominus, » inquit, « sed hortatur, neque jugum necessitatis imponit, quando manet voluntatis arbitrium liberum : sed cum habitationes multas apud Patrem suum esse dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat. Habitacula isto meliora vos petitis, carnis desideria castrantes, majoris gratiæ præmium in cœlestibus obtinetis. »

Ambrosius lib. de Viduis, ultra medium : « Qui præceptum, inquit, impleverint, dicere possunt, servi inutiles sumus, quod debemus facere, facimus; Hoc virgo non dicit, non dicit ille, qui bona sua vendidit. » Et infra, « Ideo ergo præceptum non datur, consilium datur; præceptum enim castitatis est, consilium integritatis. »

Hieronymus lib. I. contra Jovinianum : « Proponit Agonothetes præmium, invitat ad cursum, tenet in manu virginitatis bra-

vium, ostendit purissimum fontem, et clamat : Si quis sitit, veniat, et bibat; non dicit, velitis nolitis, bibendum vobis est, atque currendum; sed qui voluerit, qui poterit currere atque potare, ille vincet, satiabitur, et ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum, majorisque gratiæ est offerre quod non debeas, quam reddere quod exigaris. »

Gregorius lib. XV Moralium cap. 5. : « Electi, inquit, nonnunquam plus student agere, quam eis dignatus est Dominus jubere; carnis enim virginitas nequaquam jussa est, sed tantum laudata; Nam si illa juberetur, nimirum conjugium jam culpa crederetur; et tamen multi virtute virginitatis polent, ut videlicet plus impendant obsequio, quam acceperunt præcepto. » Hæc ille. Vide etiam tercia parte pastoralis, cap. 28 et 29.

Augustinus lib. de Sancta Virginitate cap. 30, loquens de præceptis et consiliis : « In illis, » inquit, « Dominus debitum imperat vobis, in his autem, si quid amplius supererogaveritis, in redeundo reddet vobis. » Et serm. 48. de verbis Apostoli : « Ambierunt, » inquit, « virgines illam majorem pulchritudinem cordis sui, tanquam dicerent : quid jubes? ne adulteræ simus? Hoc præcipis? amando te plus facimus, quam præcipis. » Et in Enchirid. capit. 121 : « Quæcumque, » inquit, « mandat Deus, ex quibus unum est, Non mœchaberis; et quæcumque non jubentur, sed speciali consilio monentur, ex quibus unum est, Bonum est homini mulierem non tangere, tunc recte fiunt, cum referuntur ad diligendum Deum, et proximum, et in hoc sæculo, et in futuro. » Ex his apparet, quanto mendacior Calvinus dicat. lib. IV Instit. cap. 13. §. 12. nulli veterum venisse in mentem; quod Christus aliquid consulerit.

CAPUT XII.

Idem confirmatur naturali ratione.

Ultimo probatur ratione desumpta, tum ex corporibus naturalibus, tum ex politicis Rebuspublicis. Videmus enim in qualibet re naturali, duplicem esse perfectio-

nem: unam necessariam ad esse, alteram ad bene esse: unam, sine qua rei natura non est perfecta, alteram, sine qua non est ornata; homo si habeat animam et corpus, perfectus est, quod ad naturam affinet, etiamsi aliqui deformis, et imperitus, atque improbus sit. At cum est elegans, politus, formosus, doctus, probus, aliam quamdam habet perfectionem; ergo eodem modo homo Christianus duplicem habere debet perfectionem: unam necessariam ad esse, id est, per quam sit vere filius Dei, et hæres regni, quæ consistit in præceptorum observatione; alioqui enim non esset Christus bonus legislator, si legem tulisset, quæ non perficeret hominem Christianum: alteram necessariam ad bene esse, quæ consistit in consiliis.

Videmus item in omnibus bene institutis Rebus publicis præter præmia, et penas constitutas servantibus, aut transgredientibus leges, esse etiam præmia quædam decreta heroicis operibus. Hinc apud Romanos præter stipendia debita militibus, non violentibus militiæ disciplinam, fuisse etiam coronas civicas, ovationes, supplicationes, ac triumphos decretos factis heroicis, ut omnes noverunt. Ita ergo non abhorret a ratione, imo potius conforme est rationi, ut præter vitam æternam promissam observatoribus legis divinæ, sint etiam certa præmia, et singulares honores pro iis, qui non solum Dei legem servant, sed etiam virtutes heroicæ ostendunt.

CAPUT XIII.

Solvuntur objectiones.

In contrarium sunt argumenta tria Pelagianorum, et 14 Calvinistarum, quæ diligenter collegit ex Calvino et aliis Petrus Martyr in comment. 1. ad Corinth. IX.

Primum est, Matth. XIX. Dominus ait: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum*; illud est impossibile, igitur et hoc. Respondeo cum Augustino epist. 89. quæst. 4. in eodem loco esse solutionem; nam Dominus ait:

Quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum (1).

Sed instant, ideo possibile apud Deum dici, quia Deus per Evangelium suum docuit vendere omnia, et dare pauperibus; quod qui fecerit, poterit intrare in regnum cælorum. Respondeo, si ita esset, tunc esset etiam possibile apud homines. Nam etiam Ethnici Philosophi potuerunt abjicere omnes facultates, ut de Crate Thebano, et de Antisthene refert B. Hieronymus in epist. 26. ad Pamachium de obitu Paulinæ uxoris. Sicut etiam apud homines possibile est camelum intrare per foramen acus, si desinat esse camelus, et redigatur ad subtilitatem setæ. Christus autem dicit: Id quod impossibile est hominibus, possibile esse Deo, id est, introducere camelum, existentem camelum, per foramen acus, et divitem, in regnum cælorum; potest ergo dives salvari, si gratia Dei adjutus bene utatur divitiis.

Secundum argumentum Lucæ XIV: *Nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (2). Respondeo cum Augustino, epist. 5. et epistol. 89. quæst. 4. loqui Dominum de preparatione animi; nam paulo ante inter ea, quibus renuntiare oportet, numeravit Dominus uxorem, et propriam animam.

Tertio, Matth. V, *Estote perfecti* (3), dicitur omnibus Christianis; at qui vult perfectus esse, debet omnia vendere, et dare pauperibus, Matth. XIX, ergo etc. Respondeo in primo loco agi de perfectione necessaria, in secundo de perfectione utili, sunt enim varii gradus charitatis, ut alias expositum est.

Argumentum Primum Petri Martyris tale est. Deus jubet se diligere ex toto corde, ex tota anima, et ex omnibus viribus; unde nihil superest non debitum quod erogemus; quidquid enim agimus, corde, anima, mente, ac viribus agimus, quare omnia nostra Deo sunt obstricta. Augustinus lib. I. doct. Christ. cap. 22: « Cum autem, » inquit, « ait toto corde, tota mente, tota anima, nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat. »

Ad hæc, præceptum dilectionis, ut etiam præceptum non concupiscendi, in hac vita impleri non posse, Augustinus affirmat lib. de spiritu et littera cap. ult: « Ad illam, » inquit, « vitam jam immortalam pertinet, Di-

liges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo: ad hanc autem, non regnet peccatum in vestro mortali corpore: ad illam, non concupisces, ad istam, post concupiscentias tuas non eas. » Et in lib. de perfectione justitiæ ante medium; « In qua plenitudine charitatis, nimirum in patria, præceptum illud implebitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; nam cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frænatur, non omni modo ex tota anima diligitur Deus. »

Adde etiam S. Bernardum, et B. Thomam. Nam Bernardus serm. 50. in Cantic: « Si placet, » inquit, « tibi magis de affectuali datum fuisse mandatum, non inde contendo, dummodo acquiescas et tu mihi, quod minime in vita ista ab aliquo hominum possit, vel poterit adimpleri. » S. Thomas in 2. 2. quæst. LXIV. art. 6. dicit, in hac vita præceptum dilectionis imperfecte impleri: et CLXXXIV. art. 3. dicit, hoc præcepto ita imperari dilectionem sine mensura, ut nullus gradus charitatis remaneat, qui sit in consilio. Quare si in hac vita præceptum primum nunquam perfecte implere possumus, certe multo minus possumus amplius facere, quam sit nobis præceptum.

Respondeo; Vis argumenti principalis potissimum in duobus prosita est. Primo, in illa enumeratione potentiarum cordis, animæ, mentis, virium omnium. Secundo, in illa particula: *Ex toto*. Hinc enim videtur colligi debere, nihil omnino posse hominem propter Deum facere, sive corde, sive corpore, quod non teneatur facere. Ostendam igitur neutra ex parte argumentum concludere.

Quod attinet ad illam enumerationem, quidam ex Patribus existimarunt, illa omnia esse diversa, et ideo conati sunt distinctionem eorum ostendere, ut videlicet anima significet partem animæ vegetativæ, cor sentientem, mens intelligentem, vel aliquid ejusmodi. Vide Gregorium Nyssenum in libro de creatione hominis cap. 8. Theophylactum et Anselmum in commentariis cap. XXII Matthæi. Augustinum lib. I. doctrinæ Christianæ cap. 22. Bernardum ser. 20. in Cantica, et S. Thomam in 2. 2. quæst. XLIV. art. 5.

Sed simplicior et Scripturæ conformior est eorum sententia, qui docent ista omnia

idem significare, et more Scripturæ multa, et varia nomina poni ad rem eandem explicandam, majoris expressionis gratia. Itaque idem esse, diligere corde, et diligere anima, et diligere mente, nimirum diligere vere, sincere, non fecte, non simulate. Nam in primis Hilarius, Hieronymus, et Chrysostomus, in commentario ad cap. XXII Matthæi, et Ambrosius ad cap. X Lucæ, ubi hoc præceptum explicant, nihil omnino de distinctione harum vocum tradunt.

Deinde Matthæus cap. XXII. Marcus cap. XII. et Lucas cap. X. referunt præceptum dilectionis ex libro Deuteronomii cap. VI. et tamen nullus horum auctorum conveniunt in numero, et ordine harum vocum cum altero, quod est evidens argumentum, nihil esse mysterii in illa enumeratione. Moses dixerat: *Diliges ex toto corde, ex tota anima, et ex tota fortitudine tua*. Matthæus posuit: *Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente*, Marcus: *Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex tota virtute*. Lucas: *Ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus, et ex tota mente* (1).

Præterea III Regum XIV. de Davide dicitur, quod secutus sit Dominum in toto corde suo; de Josia autem IV Regum XXIII. dicitur, quod secutus sit Dominum in toto corde, tota anima, et tota virtute, nec tamen ullus auferet Josiam Davidi antepone; Item Moses requirit Deut. IV. ut homo quærat Deum in toto corde, et in tota anima, si eum invenire desiderat: At Samuel I Regum VII. solum requirit, ut Deus quæretur in toto corde. Apparet igitur illis omnibus verbis id unum imperari, ut Deum sincere diligamus.

Porro illa verba: *Ex omnibus viribus*, non significant ex omnibus potentis animæ, sed omni virtute, et quod vulgo dicimus, pro viribus; nam in Græcis codicibus nihil est aliud nisi ἐξ ὅλης ἰσχύος, quod tamen interpres nunc veritè ex omni virtute, nunc ex omni fortitudine, nunc ex omnibus viribus. Quare inepte Lutherus in assert. art. 31. contendit, hoc præceptum impleri non posse, quia una quædam ex viribus animæ, nimirum appetitus sensitivus, non diligit Deum, cum tamen diligere jubemur Deum ex omnibus viribus. Sed etiam si juxta priorem expositionem enumerarentur variæ potentis animæ, ac jubere-

(1) Math. XIX, 24 et 26. — (2) Luc. XIV, 33. — (3) Math. V, 48.

(1) Deut. VI, 5; Math. XXII, 37; Marc. XII, 30; Luc. X, 27.

mur illas omnes exercere ad gloriam Dei, adhuc nihil adversarii obtinerent. Quoniam enim præceptum hoc affirmativum est, ideo dicendum esset solum præcipi, ut exerceremus eas potentias propter Deum, quando id necessitas gloriæ ejus procurandæ requireret, alio autem tempore si id fieret, opus esset concilii, et supererogationis.

Jam vero quantum ad illam particulam: *Ex toto*, sunt etiam duæ Patrum expositiones; Una est sanctorum, Augustini, Bernardi, et Thomæ, locis notatis, qui docent illud: *Ex toto*, significare, imperari nobis hoc mandato omnes gradus charitatis, quos vel in hoc mundo, vel in alio habere possumus, ita ut semper Deum amemus, et non sit in nobis ullus motus cupiditatis, neque voluntarius, neque involuntarius, cum Dei amore pugnant; ex quo recte deducunt hoc mandatum in hac vita perfecte impleri non posse. Quæ sententia non pugnat cum sententia nostra, de conciliis Evangelicis, tametsi non videtur admodum conformis sacris literis. Quod autem non pugnet cum sententia nostra, ex eo patet, quod idem Patres affirmant, hoc præceptum, licet non possit perfecte impleri in hac vita, non tamen facere prævaricatores, si non impleatur.

Ut autem id intelligatur, observandum est duobus modis posse aliquid præcipi: Uno modo, ut solum indicetur id quod faciendum est: Alio modo, ut indicetur præcepto id quod faciendum est, et finis, cujus gratia id faciendum est. Sicut Imperator militibus, pugnate adversus illam urbem, solum indicat id quod faciendum est: si vero dicat, capite illam urbem, indicat quod faciendum est, et finem etiam illius operis; idem enim est, ac si diceret, pugnate ad hunc finem, ut urbem capiat. Interest autem multum inter hos duos modos præcipiendi; nam cum præcipitur priore modo, prævaricator est, qui non facit id totum quod præcipitur: cum vero præcipitur posteriore modo, non est prævaricator, qui non facit id totum, quod præcipitur, sed is tamen prævaricator est, qui non facit id, quod indicatur per modum medi ad finem. Præceptum enim proprie non obligat, quatenus indicat finem, sed solum quatenus præcipit medium. Itaque si dicat Imperator, pugnate, peccant milites, si non pugnent; si vero dixerit, capite urbem, non peccant si urbem non capiant, modo pugnent, ac pugnando dent operam ut illam capiant.

Patres igitur supra citati, Augustinus, Bernardus, Thomas, existimant hoc præcepto: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, simul imperari medium, et indicari finem; et ideo docent, non posse impleri perfecte hoc præceptum in hac vita, et tamen non esse prævaricatorem, qui non perfecte illud implet. Augustinus de spiritu et littera, cap. ultim. posteaquam dixerat, non posse impleri hoc mandatum in hac vita, addidit: « Sed ideo nobis hoc etiam nunc præceptum est, ut admoneremur, quid fide exposcere, quo spem præmittere debeamus. » Et infra: « Neque enim si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenè perfecteque debetur, jam culpæ deputandum est etc. » Et lib. de perfectione justitiæ: « Cur, inquit, non præcipitur homini ista perfectio, quamvis eam in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est pasciatur; quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? » Et ad finem ejusdem libri docet idem Augustinus, motus involuntarios concupiscentiæ, licet hoc præcepto prohibiti sint, tamen adeo non esse peccata, ut non sit opus dicere pro eis: *Dimitte nobis debita nostra*.

S. Bernardus serm. 50. in Cantica: « Nec latuit, inquit, præceptorem, præcepti pondus hominum excedere vires, sed judicavit utile ex hoc ipso suæ illos insufficientiæ admoneri, et ut scirent sane, ad quem justitiæ finem igitur pro viribus oporteret; Ergo mandando impossibilia non prævaricatores homines fecit, sed humiles. » Sic etiam B. Thomas solum docet, hoc præceptum imperfecte servari, quatenus indicat finem, et in eodem sensu dicit, nullum gradum dilectionis esse in consilio, sed omnes in præcepto, quatenus videlicet hoc præceptum continet et medium, et finem. Nihil enim addi potest ad eam dilectionem, quæ ut finis proponitur; finis enim sine mensura appetitur. Quare in eodem loco S. Thomas affirmat, nullum esse peccatum, non implere hoc præceptum in tota sua latitudine, sed satis esse si aliquo modo observetur.

Quocirca remanet jam suus locus consilii etiam circa hoc præceptum. Nam etiamsi nihil possim addere huic præcepto, quatenus indicat finem, tamen possum addere quatenus indicat medium: et si non pecco, ex sententia sancti Thomæ, si non amem Deum, nisi uno gradu amoris, certe non te-

neor in rigore amplius amare; implicat enim contradictionem, quod non peccem, non faciendum quod facere teneor; ergo si addam alterum gradum amoris, amo plusquam teneor, atque eo modo facio actum supererogationis, et consilii.

Demonstravimus igitur, sententiam istam Patrum, non esse contrariam sententiæ nostræ de consiliis Evangelicis. Quod autem hæc sententia non sit conformis divinis litteris, mox ostendemus. Est igitur alia sententia, illud: *Ex toto corde*, non significare omnes actus cordis, vel omnem intentionem possibilem, ita ut imperetur, ut nihil corde agamus, nisi Deum diligere, idque summa vehementia amoris, sed solum ut amemus Deum præcipio amore, nihilque illi in amore anteponomus, vel æquemus, ac proinde solum in hoc præcepto continetur id, quod faciendum est, non etiam finis ob quem faciendum est. Ex quo sequuntur sex quasi corollaria.

Primum est, huic præcepto adversari omnia peccata mortalia, quia in omni peccato mortali anteponitur creatura creatori. Secundo, huic præcepto non adversari amorem honestum affinium, et amicorum, licet non referatur actu in Deum, quia non tenemur Deum solum amare, sed eum præcipue. Tertium, non adversari peccata venialia eidem præcepto, quia peccata venialia non mutant ultimum finem. Quartum, non adversari eidem præcepto motus involuntarios concupiscentiæ, etiamsi rerum aliqui gravissimarum, ut infidelitatis, blasphemie, adulterii etc. nam cum charitas Dei sit in voluntate, non adversantur ei, nisi motus voluntarii. Quintum, hoc præceptum perfecte in hac vita servari posse, quia non exigit, nisi ut amemus Deum plusquam creaturas. Sextum, posse Deum ex toto corde magis et minus diligi; quia enim propter Deum abstinere se a licitis, magis diligit, quam qui solum se abstinere ab illicitis, et tamen uterque diligit toto corde.

Quod autem hæc explicatio sit verior, et Scripturis conformior, quam superior, multis modis probari potest. Primo, quia in Scripturis passim ita accipitur illa vox: *Totum*, vel *omnis*, ut Math. II: *Turbatus est Herodes, et omnis Hierosolyma cum illo*. Et Actor. XXI. *Tota confunditur Hierusalem* (1).

In his enim locis significatur, magnam partem eorum, qui erant in Hierusalem turbatos fuisse, non autem omnes omnino, et tamen simpliciter Scriptura dicit: *Omnia Hierosolyma turbata est*. Et: *Tota confunditur Hierusalem*. Sic etiam Gen. XXXI. dicit Jacob: *Scitis, quod totis viribus servierim patri vestro*; et tamen multa alia eodem tempore Jacob fecerat. II. Reg. XV: *Toto corde unversus Israel sequitur Absalon*, (2) aliaque id genus frequentissime inveniuntur. Scriptura enim utitur sæpe communibus phrasibus. Vulgo autem absolute dicimus: *Totus sum in hac re*, vel *totis viribus hoc agam*, cum tamen nihil aliud significare velimus, nisi præcipua cura, ac studio nos incumbere.

Secundo, Scriptura docet hoc præceptum esse facile, ac præsupponit servari posse, quod tamen non esset verum, si in hac vita impleri non posset. Deuter. X: *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et diligas eum, ac servias ei in toto corde tuo, et in tota anima tua*. Et cap. XIII. *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum in toto corde vestro, et in tota anima vestra, an non*. Lucæ X. querenti jurisperito: *Quid faciendum vitam æternam possideo? Dominus respondit: In lege quid scriptum est? quomodo legis? ait ille: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc. Et Dominus: Hoc fac, et vives*. (3) Certe hæc omnia præsupponunt mandatum hoc in hac vita impleri posse, alioqui in promptu fuisset responsio.

Tertio, promisit Deus se facturum, ut tempore novi Testamenti diligatur in toto corde, tota anima etc. Igitur aut Deus, quod esse non potest, mentitus est, aut hoc mandatum in hac vita simpliciter adimpletur. Deuteronom. XXX: *Circumcidet Dominus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas eum in toto corde, et in tota anima, ut possis vivere*. Hieremias XXIV: *Dabo eis cor, ut sciant me, et erunt mihi in populum, et ego ero illis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde suo*. (4)

Quarto, multi hoc mandatum impleverunt; igitur in hac vita impleri potest. Deuter. XXX: *Gaudet Dominus in te, sicut gravisus est in Patribus tuis, si tamen revertaris ad eum in toto corde tuo, et in tota anima tua*. III Reg. XIV: *Non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, et*

(1) Math. II, 3; Act. XXI, 31. — (2) Gen. XXXI, 6; II. Reg. XV, 13. — (3) Deut. X, 12; XIII, 3; Luc. X, 25 et seq. — (4) Deut. XXX, 6; Jerem. XXIV, 7.

secutus est me in toto corde suo. Ecclesiast. XLVII: De omni corde suo laudavit Dominum, et dilexit eum, qui fecit illum. IV Regum. XXIII: Similis illi non fuit ante eum Rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua, iuxta omnem legem Moysi. Psalm. CXVIII: In toto corde meo exquisivi te. (1)

Accedat postremo consensus Patrum, qui nihil impossibile nobis a Deo mandatum esse docent. Vide Origenem homil. 9. in Josue; Basilium in illud: Attende tibi; Hilarium in illud Psal. CXVIII: Latum mandatum tuum nimis (2); Hieronymum lib. III. contra Pelagianos, et Augustinum lib. de natura et gratia, c. 69. qui auctor non solum in genere dicit, Deum nihil impossibile præcepisse, sed etiam in specie de mandato dilectionis: « Quomodo, inquit, est grave, cum sit dilectionis mandatum? » Et in Psal. LVI. de hoc ipso mandato: « Neque enim, inquit, imperaret hoc Deus, ut faceremus, si impossibile judicaret, ut ab homine fieret. » Ubi videtur Augustinus aut mutasse, aut certe explicavisse priorem sententiam. Bernardus etiam sermon. 50. in Cantica, etsi exposuit hoc mandatum uno modo de dilectione, quæ hic perfecte haberi non potest, tamen magis propendit in sententiam hanc posteriorem, quam etiam sequitur Bonaventura in III. dist. 27. art. 2. quæst. ult. et plerique Doctores in eadem distinct.

Argumentum secundum, Dominus ait Matth. VII. de lege sua: Quam angusta porta est, et arcta via, que ducit ad vitam, et pauci sunt qui inventiant eam. (3) Quomodo ergo non errant, qui eam tam latam et facilem prædicant, ut etiam dicant, posse hominem plus facere, quam lex exigit?

Respondeo: idem Dominus ait de lege sua Matth. XI: Jugum meum suave est, et onus meum leve. (4) Et David de lege Domini sub eadem metaphora Ps. CXVIII: Latum mandatum tuum nimis. Et Apostolus I. Joan. V: Et mandata ejus gratia non sunt. (5) Quare lex Domini difficilis est, et facilis: difficilis ex natura sua, quia difficile est attingere medium, in quo virtus consistit, facile vero est aberrare a scopo; difficilior etiam redditur ex natura corruptione; difficile enim est avaro facere eleemosynam, luxurioso

continere etc. At facilis est habenti gratiam et charitatem; gratia enim et natura sanat, et dirigit, atque inclinat eum ad medium attingendum; ut etiam difficile est homini pingui, et onusto ingredi portam etiam utcumque latam, at homini tenui, et nudo non est difficile ingredi portam, etiam utcumque angustam. Unde S. Leo serm. 5. de Epiphania: « Nihil, inquit, arduum est humilibus, nihil asperum mitibus. » Et B. Augustin. lib. de natura et gratia, cap. 69: « Omnia, inquit, sunt facilia charitati. » Et David Psal. CXVIII: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum (6); certe autem qui currit, cum solum ambulare teneatur, plus facit, quam ei imperatum sit.

Argumentum tertium. In opere nostro semper aliquid deest: ergo nunquam implem legem: ergo multo minus possumus facere opera supererogationis. Probatur antecedens, quia Paulus ad Rom. VII. dicit, se mente servire legi Dei, carne autem legi peccati; et Job verebatur omnia opera sua, Job IX. et Isaias cap. LXIV. vocat pannum menstruatum: omnes justitias nostras; et David clamat Psal. CXLII: ne intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. (7)

Respondeo: negandum esse antecedens; nam si nullo modo legem servare possemus, mentiretur Joannes, cum ait: Et mandata ejus gratia non sunt. I. Joan. V. et Dominus, cum ait Matth. XIX: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, (8) juvenem illum non docuisset, sed delusisset, ac si dixisset: si vis in cælum ascendere, fac tibi remigium alarum, et vola per aerem. Imo sequeretur hominem nunquam peccare; non enim peccat qui non facit quod non potest, et Deus esset omni Tyranno iniquior, et crudelior, quippe qui tributum peteret quod nemo posset solvere, et hoc ab amicis suis peteret. Adde quod Basilus oratione in illud: Attende tibi, dicit impium esse asserere, aliquid impossibile Deum præcepisse, quod idem docent omnes Patres.

Ad primum ergo locum dico, Paulum loqui de motibus concupiscentiæ involuntariis, qui non peccata, sed peccata sunt.

Ad secundum dico, contrarium inde elici,

ideo enim Job verebatur omnia sua opera, quia metuebat ne aliquid in eis imperfectio misceret; illi autem proprie metuunt, qui vident posse vitari malum quod metuunt; semper enim conjuncta sunt spes, et metus; qui enim certo sciunt non posse vitari, desperant et dolent potius quam metuunt. Unde B. Gregorius in hunc locum scribens, ait: « Ipsa bona nostra, quia insidiantis culpæ evadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc recte dicitur: Verebar omnia opera mea. »

Ad tertium dico cum Hieronymo ibidem, Prophetam loqui in persona gravissimorum peccatorum, qui si qua opera bona faciebant, saltem moraliter, ea inquinabant admixtione multorum criminum; Nos autem non de peccatoribus, sed de justis loquimur, cum dicimus homines posse legem servare, et etiam amplius facere. Nec tamen admittimus omnia opera peccatoris necessario esse peccata; nam Isaias non comparat opera peccatorum sordibus, sed panno sordidato, in quo sunt partes nitidæ, et partes maculate.

Ad ultimum dico, cum Augustino lib. de perfectione justor. Hieronym. in epist. ad Ctesiphontem, et Gregorio in hunc Psalmum, non posse hominem justificari coram Deo, quia nemo est, qui non habeat peccata venialia, quæ tamen non impediunt quin homo sit justus, et multa opera bona faciat, etiam supererogationis; non enim dicit David, non justificabitur omne opus, sed omnis vivens; vel dicendum cum Arnobio, Hilario, Hieronymo, et Euthymio in hunc locum, non posse ullum justificari si comparetur cum Deo; tam sublimis enim est Dei justitia, ut ejus comparatione omnis hominum et Angelorum justitia, injustitia videatur, sicut candela accensa coram sole, non lucere, sed umbram facere videtur.

Argumentum quartum. Verba Christi Lucæ XVII. inquit Martyr: Cum feceritis hæc omnia, dicitis, servi inutiles sumus, quæ debuius facere, fecimus (1) istud commentum prorsus excludunt, et confirmatur: nam servus quidquid est, Domini est, et quidquid facit, Domino facere tenetur.

Respondeo: Petrum non egisse hoc loco fidelem martyrem, nam omisit ea verba, in quibus latebat solutio. Non enim Dominus

ait, cum feceritis omnia, dicitis, servi inutiles sumus etc. Sed, cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicitis, servi inutiles sumus, quæ debuius facere, fecimus. Unde Ambrosius lib. de Viduis: « Hoc, inquit, virgo non dicit, hoc non dicit ille, qui bona sua vendidit, sed quasi reposita expectat præmia, sicut sanctus Apostolus ait: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; quid ergo erit nobis? Non enim quasi inutilis servus, quod debuit facere, fecisse se dicit, sed quasi utilis Domino, qui commissa sibi talenta quæsitis multiplicavit usuris, mercedem fidei, atque virtutis, bene sibi conscius meritumque securus, expectat. » Adde quod Dominus non ait, servi inutiles estis, sed dicitis, servi inutiles sumus; vult enim nos humiles esse et non jactare nostra merita, sed ipse tamen postea dicit: Evge servæ bone et fidelis; inutilem autem servum vocabit eum dumtaxat, qui præceptis non obediit, ut patet Matth. XXIV. in parabola de talentis: Inutilem, inquit, servum projicite in tenebras exteriores (2).

Ad confirmationem, fateor, servum, quidquid est, Domini esse, et quidquid agit, in lucrum Domini cedere. At non inde sequitur ex debito eum facere quidquid facit: quid enim si vellet sibi de somno concessio aliquid subtrahere, ut pro Domino suo aliquid agat, nonne plus faciet quam tenetur?

Argumentum quintum. Jubemur quotidie dicere Deo: Dimitte nobis debita nostra: ergo nunquam facimus quantum debemus: ergo multo minus facimus plusquam debemus. Respondeo, quotidie nos Deo dicere: Dimitte nobis debita nostra, propter peccata venialia, quibus in hac vita aut nunquam, aut raro caremus, quibus tamen non obstantibus, et justis esse, et supererogationis opera facere possumus.

Argumentum sextum. Apostoli Matth. XIX. non solum non cogitaverunt de operibus supererogationis, sed etiam de ipsa salute dubitarunt, dicentes: Quis poterit salvus esse? Quibus Dominus non ait, non solum salvi esse, sed etiam supererogare potestis, sed ait: Quod impossibile est hominibus, possibile est apud Deum (3). Respondeo, apud homines impossibile esse et salvari, et opera supererogationis facere; apud Deum utrumque esse possibile.

(1) Deut. XXX. 9 et 10; III. Reg. XIV. 8; Eccl. XLVII. 10; IV. Reg. XXIII. 25; Psal. CXVIII. 10. — (2) Psal. CXVIII. 96. — (3) Math. VII. 14. — (4) Math. XI. 30. — (5) I. Joan. V. 3. — (6) Psal. CXVIII. 32. — (7) Rom. VII. 25; Job. IX. 28; Isai. LXIV. 6; Psal. CXLII. 2. — (8) I. Joan. V. 3; Math. XIX. 17.

(1) Luc. XVII. 10. — (2) Math. XXIV. 30. — (3) Math. XIX. 25 et 26.

Argumentum septimum, Hieremias dicit: *Maledictus qui facit opus Dei negligenter*, cap. XLVIII (1). Nemo autem est, cui non subrepat aliqua negligentia: ergo nemo satisfacit debito suo erga Deum. Respondeo, loquitur de negligentia gravi, quæ amicitiam Dei tollat, unde in Hebræo ריבוי fraudem potius, quam negligentiam significat; sicut Hieronymus etiam verbit.

Argumentum octavum. Christus ait: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos*, Joann. XIII. At Christus sic nos dilexit, ut pro nobis sit mortuus; ergo et nos debemus pro fratribus animas ponere, ut concludit Joannes, I. Joan. III. at hæc est summa charitas, cui nihil addi potest: *Majorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam quis ponat pro amicis suis*, Joan. XIII (2). Ergo nullus remanet locus consilii, et operibus supererogationis. Respondeo, non tenemur animas ponere pro fratribus, nisi quando id necessarium est ad eorum salutem æternam; si ergo id faciamus, cum non est necessarium, sed utile tantum, opus consilii et supererogationis faciemus: et similiter si proximo beneficiam, quando non est in extrema vel gravi necessitate, opus facio supererogationis.

Argumentum nonum. Jubet Deus Deuteronom. IV. nihil addi præceptis suis; male ergo adduntur consilia. Respondeo: jubet Deus nihil addi præcepto, quod ipsum corrumpat, non autem aliquid, quod ipsum perficiat; consilia autem perficiunt, non corrumpunt præcepta, ut patet. Vide plura, si libet, de hoc argumento in lib. IV. de Pontifice, cap. 17.

Argumentum decimum. Ita sumus Deo obligati, ut non possimus unquam facere, quantum debemus: ergo nunquam supererogamus. Antecedens patet; nam quidquid habemus boni, ab illo habemus: ergo omnia nostra sunt ei debita, et si millies pro Deo vitam ponemus, nunquam tamen reddemus ei aliquid æquale.

Respondeo: argumentum probat, potuisse Deum a nobis exigere quidquid possumus, non tamen voluisse. Constat enim ex divinis litteris, Deum pro sua benignitate imposuisse nobis jugum suave, et onus leve. Præterea probat hoc argumentum, nunquam hominem posse facere plusquam debet, imo etiam nec quantum debet, si consideremus

beneficia Dei nobis collata; nunquam enim ei reddemus æquale; et tamen possumus facere plusquam debemus, si consideremus legem nobis a Deo impositam, et proinde possumus facere plusquam revera facere teneamur; nam etsi non possumus superare, aut æquare Dei beneficia nostris operibus, tamen non propterea rei efficiamur, quia non tenemur id præstare, sed id solum, quod Deus imperavit.

Argumentum undecimum. Ad Philipp. IV. dicitur: *Quod reliquum est, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque honesta, quæcumque justa, quæcumque boni nominis, si qua virtus, et si qua laus, hæc cogitate, quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc facite, et Deus pacis erit vobiscum* (3). Inveniant, inquit Petrus Martyr, et isti acuti homines, quod huic præcepto Pauli superaddi possit. Respondeo, hæc omnia debere accipi negative, ut sensus sit. Nihil cogitetis, neque agatis, nisi quod justum est, quod verum, quod pudicum etc. Et hoc modo multa possunt superaddi affirmativa; alioqui si juberet Paulus, ut omnia, quæ sunt vera cogitaremus, deberemus cogitare, non solum omnem Scripturam sanctam, sed etiam totam Philosophiam, ac præsertim Mathematicas demonstrationes, quæ verissimæ sunt.

Argumentum duodecimum. Te, inquit, interrogo, an possis aliquid facere ultra legem, vel non? si non potes, convenimus; si potes, ergo teneris id facere. Nam lex requirit omnes tuas vires, et quidquid potes: ergo implicat contradictionem, quod possis ultra legem aliquid facere. Respondeo, nego, legem requirere omnes vires, et quidquid possumus, solum enim requirit, ut impleamus, quod præcipitur, sive nobis superent vires, sive non. Alioqui I. ad Corinthios VII. Paulus non potuisset dicere de homine soluto: *Quod vult faciat: non peccat, si nubat*. Sic enim argumentabor: aut ille potest continere, aut non: si non, ergo tenetur nubere, ut Calvinus et Martyr docent; si potest, ergo tenetur continere; lex enim requirit quidquid possumus: ergo nunquam datur tempus, quo liceat dicere: *Quod vult, faciat; non peccat, si nubat* (4).

Argumentum decimumtertium. Non caret superbia et arrogantia infinita, ut dicas, te plus facere, quam teneris, et Christo sit in-

juria non vulgaris, qui frustra dicitur mortuus; si valuisse legem præstare, aut plus efficere, quam in illa præceptum fuerit.

Respondeo: non timuisse istam superbiam infinitam illas virgines, quæ, teste Augustino, serm. 18. de verbis Apostoli, dixerunt: Amando te plus facimus, quam præcipis: neque illos omnes Patres, quos supra citavimus. Sed hoc revera non caret superbia infinita, propter tam debiles ratiunculas opponere se omnibus sacris Doctoribus, imo et ipsi Scripturæ, quod Petrus Martyr facit. Illud autem de Christo est manifesta calumnia; non enim dicimus, posse hominem suis viribus, aut sine Christi gratia legem servare, vel aliquid superaddere.

Argumentum decimumquartum. Nolle Deum plus amare, si plus possis, gravissimum peccatum est: ergo nihil potes superaddere, quod non debeas. Probatur antecedens; primo, quia negat Deum esse summum bonum, qui non vult eum amare quantum potest; secundo, quia abutitur Dei dono, qui potest plus diligere, et non vult; nam posse plus diligere sine dubio Dei donum est. Adde, quod qui talentum abscondit, a Deo punitus est, Matth. XXV. et peccatum est ingratitude, nolle facere quod potes pro eo, cui non potes referre paria.

Respondeo, nolle plus amare si plus possis, esse peccatum, si ex contemptu id fiat, vel si necessitas exigat majorem illum amorem; vel si id fiat ex superbia, quasi putes te satis esse perfectum; vel denique si ex aecidia et pigritia nolis ullo modo amplius proficere. Id enim repugnat statui viatoris, at si velis quidem plus diligere et proficere, sed juxta conditionem et gradum tuum, etiamsi nolis ad altiorem statum ascendere, quamvis possis, non peccas. Verbi gr. cui est imperatum, ut proficiscatur Venetias, si in media via consistat, et nolit progredi, peccat: At si velit progredi, sed per viam communem, non per compendia; et si velit in ipsa via ambulare, non currere, non peccat.

igitur ad primum dico, illum negare Deum esse summum bonum, saltem factis, qui non vult eum summo amore diligere, id est, super omnia alia; qui autem diligit Deum super omnia, ille Deum habet pro summo bono, etiamsi eum non tam ardentem amet, quam forte posset, vel non faciat pro eo omnia,

quæ posset. Alioqui semper essemus perplexi, imo etiam semper peccaremus; quantumvis enim ardentem Deum diligamus, semper tamen videmur paulo ardentius posse diligere, si paulo amplius conemur.

Ad secundum dico, illum abuti Dei dono, qui eo non utitur quando est necessarium; qui autem paratus est eo uti, si necessarium sit, etiamsi nunquam fortasse utatur, non dicitur eo abuti. Nam ille, cui Pantus dicit I. Cor. VII: *Quod vult, faciat*, sine dubio potuit continere, et tamen ei dicitur: *Non peccat, si nubat* (1). Et B. Augustinus de bono conjugali cap. 21. dicit: Abrahamum habuisse donum continentiae, non minus, quam Joannes habuerit, ita ut potuerit semper continere, et tamen nunquam continuisse, ne in extrema quidem senectute: et Joannem Evangelistam habuisse donum patientiæ martyrii, non minus quam Petrum: et tamen non exercuisse illud donum, ut fecit Petrus: Accusare autem Abrahamum, vel Joannem, quasi donis Dei abusi sint, extremæ dementia est.

Ad illud de ingratitude dico, non esse ingratum benefactori eum, qui benefactori adest, cum necessitas ejus id postulat, aut cum ipse operam nostram requirit, et qui voluntati ejus satisfacit. Porro Deus contentus est ut legem ejus servemus, neque aliud a nobis requirit, etiamsi possumus plura præstare.

Ad illud de talentis dico, servum illum fuisse damnatum, quia habuerat præceptum negotiandi: quomodo nunc qui habet talentum concionandi, et simul habet præceptum, quia est Episcopus, punietur, si non concionetur. At qui habet idem talentum, sed non habet præceptum, non punietur, ut patet de sancto Antonio etc.

CAPUT XIV.

Explicatur nomen, et definitio voti.

Sequitur Disputatio tertia, quæ est de votis monasticis, cujus disputationis sex erunt partes. Primum enim exponemus breviter nomen, et definitionem voti. Deinde, expli-

(1) Jerem. XLVIII, 10. — (2) Joan. XIII, 34 et seq. — (3) Philipp. IV, 8. — (4) I. Cor. VII, 36.

(1) Cor. VII, 36.

cabimus sententiam adversariorum. Tertio, probabimus omne quod sit ex voto esse cultum Dei. Quarto, vota non esse propria Judeorum, sed etiam a Christianis recte fieri ostendemus. Quinto, de rebus præceptis, qualis est promissio facta in Baptismo, non solere proprie fieri vota. Sexto, de rebus non præceptis, ac nominatim de continentia, paupertate, et obedientia, vota recte fieri demonstrabimus.

Quoad primum, nomen voti apud Latinos ambiguum est; significat enim promissionem et orationem, ac desiderium; dicimus enim, suscepti votum continentia, id est, promisi Deo continentiam; item, pro voto mihi continentia succedit, id est, ut desiderabam, et vota pro continentia Deo fudi, id est, precatus sum a Deo continentiam. Apud Græcos non est idem nomen pro voto, et oratione, tamen sunt duo affinia nomina; nam *εὐχή* significat votum, *προσευχή*, orationem. Apud Hebræos voti et orationis nomina nullam habent affinitatem; votum enim dicitur *נדר* oratio *תפלה* cuius rei ea est ratio, quod apud Græcos et Latinos, cum hæc nomina inventa sunt, vix erat ulla vera pietas, et ideo nihil homines Deo, vel Diis vovebant, nisi ad id, quod desiderabant impetrandum, et propterea semper votis annectebant preces, juxta illud Virgilii *Æneidos VI: Cessas in vota precesque.*

Hinc igitur Græci, ut observavit Gregorius Nysenus orat. 2, orationem Dominicam, vocaverunt orationem *προσευχὴς*, quia post votum fiebat, quod vocabant *εὐχή*. Latini autem (ut diximus) eodem nomine promissionem Deo factam, et preces ad Deum appellabant. At Hebræi, quia Deum pie colebant, et absoluta etiam vota facere consueverant sine ulla relatione ad preces, ut nos quoque Christiani facimus, propterea propriis et diversis nominibus, hæc duo nominabant.

Potest autem defini ri votum: « Religiosa promissio alicujus excellentioris boni, Deo facta libera voluntate. » Promissio dicitur, quasi contractus quidam inter Deum et hominem. Nec enim sufficit ad votum, proposuisse ac statuuisse aliquid facere, nisi etiam promittatur; votum enim includit obligationem unius ad alterum; non enim obligat votum solum ratione veritatis, id est, quia tenetur qui vovit, verum facere quod dixit, sed etiam ratione fidelitatis, quia tenetur

alteri fidem datam servare. Hæc autem obligatio non potest nasci ex proposito solo, quod quis apud se concepit, sed necessario promissionem requirit. Religiosa dicitur, ut significetur, cujus virtutis actus sit votum, nimirum religionis.

Est autem observandum, in voto semper esse duas actiones, alteram materialem, alteram formalem. Materialis est, de qua sit votum, ut jejunare, sacrificare etc. Formalis est ipsa promissio jejunandi, vel sacrificandi, et promissionis adimpletio. Quare formalis actio semper est actus religionis; materialis autem interdum est religionis, ut si quis voveat quotidie sacra facere, interdum alterius virtutis, ut si quis voveat sexta feria semper jejunare. Excellentioris boni dicitur, ut determinetur materia voti, nec enim voveri potest, nisi id, quod melius sit facere, quam omittere.

Ex quo perspicuum est, quinque rerum genera excludi a materia voti. Primo, peccata, ut cum Judæi voverunt se occisuros Paulum, Act. xxiii. nam vovere peccata, non est Deo munus promittere, sed minari. Secundo, opera indifferentia, ut non ire ad forum; non enim potest Deo placere, quod est vanum, et inutile: *Disphict enim ei stulta promissio*, Eccles. V. (1). Tertio, opera impossibilia, ut si quis voveat se profecturum in Hierusalem sine navi. Quarto, opera necessaria, ut si quis voveat se moriturum quando placuerit Deo. Quinto, opera bona, quæ tamen majora bona impediunt, ut si quis voveat se ducturum uxorem. Quamquam hoc ipsum certo tempore, ac certæ personæ potest esse melius facere, quam omittere: proinde tum erit legitima voti materia, etsi absolute contra judicandum sit.

Deo facta dicitur, ut intelligamus, vota differre a juramentis, licet utraq; sint actus religionis, et in materia fere convenient; vota enim fiunt Deo, juramenta hominibus per Deum. Non autem hinc excluduntur vota, quæ fiunt sanctis; nam vel ea sunt vota materialiter, non formaliter, ut quidam docent, qui existimant in votis Sanctorum duas esse promissiones; unam Sanctis, quibus aliquid promittitur; alteram Deo, cui promittitur adimpletio promissionis factæ Sanctis, et hanc solam proprie votum esse dicunt; vel (quod verius puto) vota fiunt vere Sanctis,

(1) Ecl. V. 3.

tis, sed ut Sancti sunt, id est, ut excellentissimo modo participant Dei naturam et gloriam, de qua re disputavimus in lib. III. de Ecclesia triumphante cap. 10.

Addimus ultimo, Libera voluntate, ut distinguatur votum a lege communi; votum enim est lex quædam privata, et obligat more legis, sed lex communis obligat etiam nolentem, et invitum; votum autem est lex, quam nos ipsi nobis ferimus, et proinde non obligat, nisi eum, qui sponte votum fecerit, et hinc non habentur rata vota facta ante usum rationis, nec ea, quæ propter ignorantiam, aut metum censentur involuntaria.

CAPUT XV.

Explicatur status questionis.

Jam vero, ut breviter explicemus, quibus in rebus ad adversariis dissentiamus: Lutheri et Calvinii sententia eadem esse videtur; uterque enim tria quædam de votis docet. Primum, vota ad colendum Deum non posse fieri, nisi de rebus præceptis, proinde unum esse commune votum fidelium, promissionem illam, quam facimus in Baptismo.

Secundum, vota de rebus a Deo non præceptis posse fieri, si non ad colendum Deum, aut satisfaciendum pro peccatis, sed ad negotia hujus vite expeditius peragenda, aut ad vitanda peccata, aut ad alios bonos fines fiant: exempli causa docet Calvinus, eum, qui sæpe in vitium ebrietatis labitur, recte facturum, si voveat, se triduo aquam bibiturum, si iterum incidit in ebrietatem; quomodo etiam existimat, Apostolorum tempore viduas quasdam vovisse continentiam, ut expeditius fungerent munere Diaconissarum.

Tertium, vota Monachorum impia, irrita, et omnino servanda esse, quod fiant cum opinione cultus, et tamen de iis rebus sint, quas Deus nusquam præcepit. Hæc omnia Lutherus docet in lib. de votis monasticis, et Calvinus lib. IV Institutionum cap. 13. Nec dissimilia docent Confessio Augustana artic. 27. et Confessio Wirtembergensis, cap. de votis monasticis.

(1) Isai. XIX, 21. — (2) Deut. XII, 26.

CAPUT XVI.

Omne quod fit ex voto, esse cultum Dei.

Ut igitur ad disputationes veniamus, statuo hanc propositionem: « Omne quod fit ex voto, etiamsi alioqui non sit a Deo præceptum, vere et proprie est cultus Dei. » Hæc propositio est contra Lutherum et Calvinum, qui vota de rebus non præceptis, docent non posse fieri ad colendum Deum; quasi aliqua esse possint vera vota, quæ non sint cultus Dei. Probo igitur positam assertionem.

Primo, vovere est actus religionis, ergo et reddere sive implere votum est actus religionis, sive fiat de re præcepta, sive non præcepta. Probatur antecedens ex illo Isaie XIX: *In illo die cognoscent Aegyptii Dominum, et colent eum in hostiis et numeribus, et vota vovebunt, et solvent* (1). Ubi posteriora sunt explicationes priorum; vota enim munerata sunt. Præterea hæc est natura voti, ut rem alioqui non ordinatam ad Dei cultum, ordinet ad cultum Dei, juxta illud Deuter. XII: *Quicquid sanctificaveris et voveris etc.* (2) Denique, fatetur Calvinus lib. IV, cap. 13, § 2. vovere esse officium religionis. Probatur jam consequentia; nam promittere et solvere, ad eandem virtutem pertinent; sed per id, quod fit ex voto, etiamsi non præceptum, impletur votum: ergo per id colitur Deus.

Secundo, omne votum est promissio Deo facta, ut etiam Calvinus docet initio cap. 13, lib. IV Instit. ergo votum quodcumque implere, est fidem Deo servare; at servare Deo fidem, est Deum immediate colere et hono-

rare; sicut e contrario fidem ei non servare, est injuriæ illi facere: ergo cujuslibet voti impletio cultus Dei est.

Tertio, omne juramentum est cultus Dei, etiamsi fiat de re non præcepta; ut, si quis juret, se non bibiturum vinum, ut Calvinus ipse affirmat lib. II, cap. 8, § 23. Institutio- num: ergo et votum de re eadem erit cultus Dei. Probatur consequentia: nam adeo similia sunt juramenta et vota, ut in Scripturis sæpe juramentum pro voto accipiatur, ut patet Numer. XXX: *Si mulier, inquit Scriptura, habens virum voverit aliquid, et verbum de ore egrediens, animam ejus obligaverit juramento, voti rea erit, reddet quod promisit etc.* (1) Præterea, sicut per juramentum de re non præcepta faciendâ, honoramus Deum, quia protestamur, eum esse immutabilem veritatem, et veritatis assertorem; ita per votum de re non præcepta, sed tamen bona, Deum honoramus, quia protestamur ei, ut summo bono, placere actus virtutum.

Quarto, solvere ex voto aliquid non præceptum, sed tamen bonum, falsis Diis, est peccatum, et non aliud, quam idololatricæ: ergo solvere Deo vero ex voto rem eandem, erit actus latricæ.

Quinto, si quis voveat abstinere per triduum a vino, et non faciat, sine dubio peccat: at non peccat peccato intemperantiæ; non enim est actus necessarius temperantiæ abstinere a vino: ergo peccat, quia Deum afficit injuria, non servando illi fidem: ergo si abstineat, Deum honorat.

Sexto, omni actu virtutis etiam non præcepto, nec ex voto facto, sed facto tamen propter Deum, colitur Deus: ergo multo magis, si is actus fiat ex voto, eo Deus colitur. Probatur antecedens. Primo, Scripture testimonio: nam Lucae II. dicitur Anna servisse Deo jejuniis et orationibus, et est verbum *ἡραπορεύσα*, quod proprie cultum significat, Philippen. IV: *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam placentem et acceptabilem Deo.* Hebr. ult.: *Beneficentiæ et communicationis malitè obli- visci; talibus enim hostiis promeretur Deus.* Jacobi I.: *Religio manda apud Deum est visitare pupillos et viduas etc.* (2) Quæ omnia intelliguntur etiam de Eleemosyna non præcepta.

Secundo, ex Patribus. Nam Tertullianus lib. de Resurrect. carnis, ait: « Nam sacrificia Deo grata, conflictationes dico animæ,

jejunia, et seras, et aridas escas, et appendices hujus officii sordes. Caro de proprio suo incommodo instauratur, virginitas quoque, et viduitas, et modesta in occulto matrimonii dissimulatio, et una notitia ejus, de bonis carnis Deo adolentur. » Epiphanius hæres. 48. virginitatem, et abdicacionem rerum vocat approbatum Dei cultum. Hieronymus lib. I. in Jovinianum: « Illa, inquit, virginitas hostia est Christo, cujus nec animum cogitatio, nec carnem libido maculavit. » Augustinus lib. de bono viduitatis, cap. 9. de continentia loquens: « Nulla, inquit, Christo subtrahatur oblatio etc. » Et lib. X. de Civit. Dei, cap. 6. sacrificium vocat omne opus bonum propter Deum factum; certum autem est, sacrificium proprie cultum esse Dei.

Septimo, votum de re præcepta non est verum et proprium votum, nisi quatenus res illa concipitur ut non præcepta, ut paulo post ostendemus; igitur vel votum de re non præcepta cultus Dei est, vel nullum votum est cultus Dei, sed hoc est falsum, ergo illud verum.

Octavo, si votum de re non præcepta, non est cultus Dei: ergo nec ipsum vovere absolute est cultus Dei; nam ipsum vovere nusquam est præceptum. At hoc est contra ipsum Calvinum, qui docet, vovere esse actum religionis.

Nono, probatur exemplis Scripturarum. Nam primum votum legitur, Genes. XXVIII: *Votum vovit Jacob, si fuerit Dominus mecum etc. erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi, vocabitur domus Dei, cunctarumque quæ dederit mihi, decimas offeram tibi.* (3) Quod hoc sit votum de re non præcepta, patet, quia aliqui peccasset Jacob faciendo votum conditionatum de re præcepta. Quod autem hoc votum fuerit factum ad colendum Deum, patet, nam habere lapidem pro domo Dei, id est pro ara, et offerre decimas, sunt actus religionis. Aliud votum fuit Davidis de extruendo templo, de quo Psalm. CXXXI: *Votum vovit Deo Jacob etc.* quod hoc votum fuerit de re non præcepta, patet ex lib. II Regum, cap. VII, ubi Deus audit hoc voto Davidis, et laudata ejus auditate, dicit se non præcepisse, ut sibi fieret templum, nec velle fieri a Davide. Quod autem David hoc loco voluerit colere Deum, patet, quia extruere templum est actus religionis.

Denique omnia vota, quæ leguntur in Scripturis, Levitic. XXVII, Num. VI et XXX, Deuter. XII et XXIII, vota erant de rebus non præceptis, ut ex ipsis locis patet, et tamen quod placerent Deo, patet, quia severissime illorum solutionem exigebat: *Si votum voveris, inquit Deuter. XXIII, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus; et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum: si nolueris polliceri, absque peccato eris* (1). Ubi clare videtur, votum libere factum, a Deo severe exigi.

Sed solvamus argumentum illorum. Sic igitur argumentantur: Omnis cultus voluntarius, id est, quem Deus non præcepit, Deo placere non potest; ergo non debet fieri votum de re non præcepta ad colendum Deum. Probatur antecedens; nam Coloss. II, Apostolus reprehendit omnem *ἰδωλοπροσκύνησιν*, sic enim est in Græco, quod noster interpret vertit, superstitionem, et Rom. XIV. ait: *Quod non est ex fide, peccatum est* (2). Quibus verbis indicat, peccatum esse id aggredi, quod fides ex verbo Dei concepta non ostendit, qualiter a Deo æstimetur; tales autem sunt omnes cultus voluntarii.

Ad illud, ad Colossens. II de *ἰδωλοπροσκύνησιν*, quidam respondent, Paulum eo loco non accipere in malam partem cultum voluntarium, sed in bonam; tamen quia vulgata editio verit. superstitionem, et Hieronymus in epist. ad Algasiam, quest. 10. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum, quest. 7. Ambrosius, Theodoretus, Oecumenius, et alii omnes in hunc locum, accipiunt eam vocem pro simulata religione, dicendum est, Apostolum hoc loco voluntarium cultum appellare non eas actiones, quæ non sunt a Deo præceptæ, id enim repugnaret plurimis Scripturarum testimoniis, ut jam probavimus, sed eas, quæ nec a Deo probatæ, vel commendatæ sunt, nec revera ex natura sua sunt materia cultus, sed sunt res inanes, et tamen ab aliquibus usurpantur quasi essent cultus; quales sunt qui dicuntur superstitiosi cultus, ut cum aliqui ponunt religionem in numero lotionum, ut Judæi olim faciebant, et Turcæ hoc tempore faciunt, qui putant valde se colere Deum, si toto corpore sæpius loto ad orandum accedant; loquitur enim Apostolus de iis, qui se abstinabant a cibis quibusdam, tanquam natura sua immundis,

et in eo ponebant religionem, si tales cibos nunquam attingerent.

Ad illud ex Rom. XIV. dico, cum communi expositione veterum, fidem accipi pro conscientia, ut sensus sit, peccatum esse id omne, quod sit contra conscientiam. Sed admissa etiam Calvinii expositione, non video, qua ratione inde colligatur, non placere Deo cultus, quos ipse non præcepit; nam fides ex verbo Dei concepta, non ostendit solum placere Deo, quæ ipse præcepit, sed etiam quæ ipse consuluit; et quæ neque præcepit, neque consuluit, sed tamen ex se bona sunt: ut patet ex infinitis locis, ubi jubet sibi reddi vota sponte facta.

CAPUT XVII.

Non fuisse Judæorum proprium vota facere, sed cum Christianis etiam id esse commune.

Refellenda nunc est Petri Martyris sententia, qui in libro de votis et cœlibatu contra Smitheum adversus omnes, tum Catholicos, tum hæreticos, omnia omnino vota Christianis interdicit: « Quare, inquit, ut aliæ ceremonie pro Christum sublatae sunt, ita et vovendi ratio debet facessere. » Et infra: « Quare votum, licet antiquitus potuerit usui esse, cum ad legis ceremonias pertineret, modo explosum est. »

Hæc sententia primo refellitur ex illa prædicatione, Isaia XIX: *Colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent* (3). Hæc enim de Christianis prædicta esse, S. Hieronymus, S. Cyrillus, et cæteri omnes in commentario hujus loci appertissime docent.

Respondet Martyr, hæc quidem de Christianis dici, sed per vota et hostias non intelligi vera vota, verasque hostias, sed cultum spirituale et Christianum. Dicit enim, Isaia, cum Judæi loqueretur, per ea, quibus tunc Deus colebatur, explicare voluisset cultum postea futurum; non enim aliter Judæos intellecturos fuisse, quæ dicebantur.

Sed refellitur hæc solutio; nam in primis etiamsi non habeamus easdem hostias, neque eadem vota, quæ Judæi habuerunt, ta-

(1) Num. XXX, 7. — (2) Phil. IV, 18: Hebr. XIII, 16; Jacob. I, 27. — (3) Gen. XXVIII, 20 et seq.

(1) Deut. XXIII, 21 et 22. — (2) Rom. XIV, 23. — (3) Isai. XIX, 21.

men si nulla haberemus, male explicuisset Isaias cultum Christianum per hostias et vota; non enim explicatur aliquid per id, quod nullo modo ei simile est. Longe melius explicuisset per contradictorium, si dixisset: Non colent hostias, nec vota vovebunt; tunc enim omnes intellexissent cultum quidem futurum, sed non qualis tunc erat. Præterea expositio ista Petri Martyris non potest probari, nisi assumatur ut certum id, quod est in questione. Nam si petas ab eo, cur illa verba: *Vota vovebunt, et solvent*, exponere velit metaphorice potius, quam proprie, nihil aliud respondebit, nisi quia proprie exponi non possunt, cum apud Christianos nulla essent futura vota. At hoc est, de quo contendimus: An Christiani sint vota facturī, et cum ille neget, nos asseramus, quis non videt verbum Dei nobis favere, cum de Christianis dicat: *Vota vovebunt, et solvent*.

Secundo, idem probatur ex illa exhortatione Ps. LXXV: *Vovete, et reddite Domino Deo vestro* etc. (1) tametsi enim Petrus Martyr contendat, hæc Judæis tantum dici, tamen longe aliud docent sancti Patres, ex quibus B. Augustinus hunc locum ita enarrat, non Judæis, sed Christianis loquens: « Quisque quod potest voveat, et reddat; non sitis pigri ad vovendum; non enim viribus vestris implebitis. »

Tertio, idem probatur ex illis verbis B. Pauli prioris epistolæ ad Timotheum cap. V. ubi de viduis quibusdam dicit: *Cum luxuriant fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt* (2). Quo loco per primam fidem omnes omnino interpretes, tum Græci, tum Latini, intelligunt votum continentia. Sanctus Augustinus in Psalm. LXXV: « Quid est, inquit, primam fidem irritam fecerunt? voverunt, et non reddiderunt. » Sed de hoc loco infra fuse disseremus, nunc solum inuissis sufficiat. Omnia quoque testimonia et argumenta, que proferemus, ad probandum vota monastica esse licita, hæc etiam referri possent.

Ultimo, votum non est cæremonia Judaica, nulla igitur causa est cur solis Judæis, et non etiam Christianis liceat vovere; nam in primis vovendi actus sola mente perfici potest. Tametsi enim ore quoque vovere solemus, tamen etiam sine ulla voce solo cordis motu

votum emitti potest: cæremoniæ autem omnes res sunt exteriores et sensibiles, ut notum est; non igitur vota ad cæremonias, sed ad internum cultum pertinent. Deinde, licet vota cæremoniæ essent, non continuo Judaicæ essent; multæ enim sunt cæremoniæ omni hominum generi, et omni religioni communes, ut genua flectere ad orandum, manus attollere, cælum aspiciere, tundere pectus. Et denique, illæ solæ dicuntur proprie Judaicæ cæremoniæ, quæ vel a Mose sunt institutæ, vel Christum venturum significabant, quamvis ante Mosem ceperint; et proinde Christo adveniente cessaverunt.

Porro vota non ceperunt a Mose; nam Jacob Patriarcha *votum covit*, Genes. XXVIII. longe antequam Moses nasceretur; neque vota ad Christum venturum significandum instituta sunt. Quid enim habent cum Christo venturo vota jejuniorum, continentia, elemosynarum, et similia? Nec demum cum Mose cessarunt. Nam licet in Ecclesia Christi post Evangelii plenam promulgationem cessaverit circumcisio, sacrificia ovium ac bovum, et alia id genus, tamen vota numquam cessarunt, ut patet vel ex uno loco sancti Augustini: siquidem in illud Psalm. LXXV: *Vovete, et reddite*, sic ait de Christianis sui temporis: « Alius vovet Deo castitatem conjugalem, ut præter uxorem non noverit aliam. Alii etiam vóvent, etsi experti tale conjugium, ultra nihil tale pati, nihil tale concupiscere, aut sustinere, et ipsi voverunt aliquid majus, quam illi. Alii virginitatem ipsam ab ineunte ætate vóvent, ut nihil tale vel experiantur, quale illi experti sunt, et reliquerunt; et isti voverunt plurimum. Alii vóvent, domum suam esse hospitalem omnibus sanctis advenientibus, magnum votum vóvent. Alius vóvet, relinquere omnia sua, distribuendo pauperibus, et ire in communem vitam, in societatem Sanctorum, magnum votum vóvit. » Hæc ille.

Ac ne forte respondeatur, vovendi cæremoniæ esse jure abrogatam, sed non facta, ac non defuisse qui voverint, sed eos fecisse, quod non licebat: considerandum est, non qualescumque homines, sed doctissimos et sanctissimos, ut Augustinum, Basilium, Hieronymum, Bernardum, aliosque permultos vota vovisse, et laudasse, quorum testimonia postea afferentur. Nunc Augustinum

sufficere posse putavi, præsertim cum id adversarius noster non neget.

Respondet enim Martyr, non esse curandum, quod homines, etiamsi inculpati, et sine controversia Deo grati, fecerint, quia non illorum vita, sed verbum Dei est regula nostræ fidei. Quod quidem accepit Martyr a Luthero, qui in libro de abroganda Missa fusissime docet, non esse cogitandum, quid Sancti fecerint, sed quid facere debuerint secundum regulam verbi Dei.

At quomodo, quaeso, potest fieri, ut inculpati et Deo grati fuerint, qui vota frequentarunt in Christi Ecclesia, si vota ad cæremonias Judaicas pertinent? Certe, si qui hoc tempore, vel circumcisionem, vel Sabbatum, vel sacrificia cruenta publicè celebrarent, nullo modo inculpati, et grati Deo esse possent, præsertim si nulla ignorantia laborarent. Si ergo vota similia sunt circumcisioni, et sacrificiis cruentis, ut Martyr affirmat, quomodo inculpati, et grati Deo fuerunt Basilius, Augustinus, Bernardus, et alii doctissimi viri, qui vota fecerunt, et aliis faciendâ suaserunt?

Deinde non est nostra quæstio, verbum Dei ne, an exempla Sanctorum pro regula fidei et morum habere debeamus, sed utri verbum Dei melius intellexerint: Petrus Martyr, Calvinus, Lutherus, et similes homines, an viri illi, quos sanctissimos, et doctissimos fuisse utrique confitemur: exempla enim Sanctorum non repugnant verbo Dei, sed explicant, aut declarant, ideo et Apostolus dicebat: *Imitatores mei estote*. Et Christus, Matth. V. viros sanctos comparat lucernæ positæ super candelabrum, quæ luceat omnibus, qui in domo sunt. Neque huic veritati repugnat, quod etiam sancti interdum labuntur, ut patet de ebrietate Noe, de adulterio Davidis, de simulatione B. Petri, quam Paulus reprehendit; non enim omnia facta Sanctorum imitanda esse dicimus, sed ea solum, quæ neque pugnant aperte cum regula fidei, neque inveniuntur vel a Scriptura, vel ab aliis sanctis viris reprehensa, sed contra potius a piis et doctis passim laudata. Ejusmodi autem esse vota, nemo negare potest, nisi qui vel nihil legerit, vel nihil credat.

CAPUT XVIII.

Solvuntur objectiones.

Sed audiamus nunc objectiones Petri Martyris, ut videamus, an habuerit aliquam, si non justam, saltem probabilem causam recedendi a communi sententia omnium pene tum Catholicorum, tum hæreticorum.

Objectio prima. In Testamento veteri frequens est mentio votorum, in novo ne nominatur quidem votum, nisi cum sermo est de votis Judæis, ut Actor. XXI. igitur vota ad cæremonias Judaicas pertinent.

Respondeo, nomen voti in Testamento novo non habetur, res tamen habetur, ut ostendimus ex Apostolo, et infra clarius ostendemus. Sed etiamsi non haberetur, sufficere testimonia veteris Testamenti cum usu et explicatione Ecclesiæ. Moralia enim præcepta, vel documenta Scripture veteris, non minus ad Christianos, quam ad Judæos pertinent; idcirco enim assidue in Ecclesia leguntur Psalmi, quod pleni sint moralibus documentis.

Et sane, si Martyris argumentum valeret aliquid, concluderet etiam, usuram Christianis non esse prohibitam; nam usura in Psalmis, et Prophetis passim prohibetur, in Testamento novo non legitur prohibita sub nomine usuræ, colligitur quidem usuræ prohibitio ex illo loco: *Mutuum date, nihil inde sperantes*, Lucæ VI. (1) sed multo obscurius, quam votum colligatur ex illis verbis Pauli, quia primam fidem irritam fecerunt. Nam ista verba omnes Patres de voto intelligunt, illa non omnes intelligunt de usura; nam S. Basilius in Commentario Psalm. XIV. S. Ambrosius in lib. de Tobia cap. 16. S. Hieronymus in Commentar. in Ezechiel. cap. 18. et alii recentiores contendunt in illis verbis non prohiberi usuram, sed consilium dari divitibus, ut dent mutuo sine ulla spe sortem ipsam recuperandi.

Si igitur usura jure divino prohibita est Christianis, licet expresse ejusmodi prohibitio non habeatur nisi in veteri Testamento, quanto magis religio vovendi licita erit Christianis, cum et res, et nomen voti in

(1) Psal. LXXIX, 12. — (2) Timoth. V, 11 et 12.

(1) Luc. VI, 35.